

Габриела Бонева/Gabriela Boneva

**ОБУЧЕНИЕТО НА СТУДЕНТИ
ОТ ДЕКОЛОНИЗИРАНИТЕ СТРАНИ В БЪЛГАРИЯ
ПРЕЗ 60-ТЕ ГОДИНИ НА XX ВЕК¹**

**The Education of Students from Decolonized Countries
in Bulgaria in the 1960s**

Abstract: During the Cold War and the decolonization of some countries in the so-called “Third World,” the education of students became a new field of competition between the USA and the USSR, as well as their allies. Both blocs attracted citizens from developing countries by providing scholarships. In the 1960s, educational institutions were opened in the Soviet Union and Eastern Europe to educate students from Asia, Africa, and Latin America. This article analyzes Bulgaria’s contribution to providing educational opportunities to citizens of developing countries during the 1960s. It draws on documents from the Central State Archives, the so-called “Dossier Commissions”, and relevant scientific research.

Keywords: foreign students; Third World; education; Cold War; Bulgaria.

След Втората световна война България попада в съветската сфера на влияние, което я ситиуира в новосформирания Източноевропейски блок. Започналата Студена война между СССР и САЩ предопределя за дълго време външнополитическата ориентация на държавите и от двата блока. По време на сталинизма международните контакти на България са ограничени. Стагнацията във външнополитическите отношения пряко рефлектира и върху образователния и научния обмен със западните държави. В този период в България се обучават единствено студенти от социалистическите страни. След смъртта на Сталин през 1953 г. започва промяна във външната политика на СССР, следователно и на останалите държави от блока. В полезрението на Съветския съюз влизат страните от т.нар. Трети свят². Сигнал за новата посока е даден на XX конгрес на КПСС (февруари 1956 г.), на който Никита Хрушчов не само осъжда репресиите на Сталин, но и насочва вниманието на СССР към развиващите се страни. Фактор за промененото отношение е деколонизирането на някои държави от Африка и Азия, което е свързано с отхвърлянето на властта, упражнявана от бившите европейски метрополии. Така всъщност новоосвободените страни се превръщат в арена на сблъсък между суперсилите СССР и САЩ

и съюзниците им. Съветският съюз и САЩ възприемат деколонизацията по различен начин. За Съветите вълната от движения за независимост в колониалните държави припомня вижданията на Ленин за разпадането на имперската система, която ще постави начало на революция, водеща до установяването на комунистически режими. За американците деколонизацията и съпътстващото я обещание за демократизация в бившите европейски колонии сигнализира, че попечителството на Третия свят преминава от Европа към САЩ³. Развиващите се страни стават подходящо поле за съревнование за политическо, икономическо, идеологическо и културно влияние между двата блока. Наличието на ценни природни ресурси в тях, както и възможности за нови непретенциозни пазари, са предпоставки за извличането на прагматични ползи и от двата лагера. За разширяване на влиянието си двата лагера използват различни канали, включително и обучението на младежи и девойки.

В този контекст България посреща чуждестранни студенти основно от развиващите се страни. Първите големи групи идват от Сирия, Судан, Гвинея, Ирак и Ливан⁴. Интерес проявяват и от Латинска Америка, но оттам пристигат значително по-малко студенти, които се насочват към военно обучение и са част от политиката на БКП за предоставяне на помощ за страни, избрали пътя на социалистическото развитие⁵.

В настоящата статия ще се разгледа как обучението на чуждестранни граждани става приоритетно за България през 60-те години на XX в. Поради факта, че преобладаващият контингент чужденци е от Третия свят, той ще бъде акцент в изследването. Също така ще бъде обобщено от кои развиващи се страни идват най-много кандидати, по какви линии са приемани и кои са предпочитаните специалности. Публикацията е базирана на информация, извлечена от непубликувани документи от фондовете на Централен държавен архив и Архив на Комисия за разкриване на документи и за обявяване на принадлежност на български граждани към Държавна сигурност и разузнавателните служби на Българската народна армия. Специално внимание ще бъде обърнато на Института за чуждестранни студенти в София, тъй като той представлява първото българско специализирано учебно заведение за чуждестранни студенти и през него преминава по-голямата част от тях.

1. Значение на Третия свят и ролята на обучението на студенти в контекста на Студената война

С цел да се открие мястото на България в процеса на предоставяне на възможности за образование на чуждестранни граждани е необходимо да се направи кратък преглед на част от инициативите на социалистическия блок в тази насока.

Студентите са бъдещият елит на новоосвободените страни, който ще замени кадрите на бившите европейски метрополии. Същевременно той ще участва в модернизирването на държавните структури и обществото, а също така ще има роля в избора на социално-икономически и политически модел

на развитие – социалистически или капиталистически. САЩ и СССР виждат потенциала на инвестирането в кадри от Третия свят, за да прокарат чрез тях своите интереси и да пропагандират съответно западните ценности и комунистическите идеи. И двете суперсили предлагат възможности за образование на граждани от развиващите се страни посредством отпускане на стипендии по различни линии. Подходът им обаче е различен и това се дължи на идеологическите и политическите модели, които те следват. Най-съществената отлика между тях е подборът на кандидат-студенти. Докато СССР се насочва към набиране на кандидати с нисък социален статус, с работнически произход, то САЩ съсредоточават усилията си върху обучение на чужденци, които вече принадлежат към елита в родните си страни. За Съветския съюз търсената група за обучение са „децата на трудовите класи“. Целта на съветското правителство е да привлече към Източния блок работници, технократи и лидери на политически движения. Кандидат-студентите от Третия свят са избирани от съветските посолства или културни центрове според определени квоти. Така 70–80% са запазени за представители на по-нисши класи, 15% за средни такива и едва 5% за членове на висшите класи⁶.

В американския подход подборът се определя според текущия професионален статус на кандидатите. Те са разпределени в три категории – лидери, преподаватели и студенти. В категорията лидери участват политици, бизнесмени и журналисти; в тази на преподавателите – училищни и университетски преподаватели, изследователи и административен персонал в учебни заведения. В групата студенти влизат младежи, които са идентифицирани като потенциални членове на управляващия елит⁷. Освен това САЩ и западните държави инвестират финансови средства посредством частни фондации, а същевременно се използват и държавни фондове⁸. Предоставянето на възможности за обучение на елити от деколонизирания свят заемат видно място в частните и публичните американски политики от 50-те години нататък⁹. Образователните инициативи са привлекателни, защото са алтруистични и не изглеждат открито политически. Чрез тях по елегантен начин могат да се прокламират западни ценности на граждани от развиващите се страни, което се разглежда като средство за „създаване на гражданство, което функционира като крепост срещу колективизма“. Сред факторите, които могат да помогнат за „поддържане на независими, стабилни и демократични нации“, образованието се смята за решаващо „не само за създаване на умения, необходими за икономически растеж, но и за повлияване на нагласите и навиците“ за развитието на модерни хора, които да отговарят на съвременната икономика¹⁰.

От другата страна на „желязната завеса“ социалистическите държави също използват образованието като инструмент за привличане на студентите към идеалите на социализма. Съветският съюз вижда потенциала на образованието за генериране на положително отношение в чужбина и включва образователни инициативи като част от пакети за помощ за Третия свят. В съответствие със съветското виждане за развитието като научно обоснован процес,

който може да бъде ускорен от технократски елит, са създадени технически институти в Индия, Бирма, Индонезия, Тунис, Гана, Гвинея, Обединена арабска република¹¹. Приликата в политиката и на двата лагера е, че инвестират в създаването на учебни заведения, изследователски институти по места, както и в предоставянето на възможности студенти да учат в държавите от Първия и Втория свят.

По отношение на предоставянето на възможност за получаване на висше образование, насочено изцяло към граждани от новоосвободените страни в началото на 60-те години СССР прави важна стъпка. През февруари 1960 г. на визита в Индонезия генералният секретар на КПСС Н. Хрущов обявява основаването на Университет на дружба на народите в Москва, предназначен само за студенти от Азия, Африка и Латинска Америка. Пред 3000 студенти в Университета в Джокджахарта, той заявява, че съветското правителство желае да помогне на развиващите се страни да обучат „своята национална работна сила“ и същевременно да даде шанс на „много талантили хора от бедни семейства“ да учат в СССР¹². Инициативата на Хрущов активизира и другите страни от социалистическия лагер да предприемат действия в тази посока. От февруари 1961 г. новото висше учебно заведение приема за патрон името на убития конгоански лидер Патрис Лумумба. Университетът е замислен като „мощен символ“ на солидарността на Москва с Третия свят¹³.

По примера на СССР и в Източна Европа започва създаването на специални учебни заведения, предназначени да отговорят на нуждите на тези страни. През 1961 г. в Прага е открит Университет „17 ноември“ за същите цели. Същевременно Постоянният комитет на СИВ за координация на техническата помощ поставя сред основните си задачи координирането на дейностите на страните членки на Съвета за икономическа взаимопомощ по отношение на обучението на национални кадри за развиващите се страни. По данни на СИВ за 1970 г. от 39 000 чуждестранни студенти, обучавани в социалистическите държави, 28 000 са от развиващите се страни, което показва интереса на блока към подготовка на кадри за Третия свят¹⁴. Според проучвания на служителите на българския Комитет за наука, технически прогрес и висше образование най-предпочитаната социалистическа страна за придобиване на образователна степен е СССР, следвана от ГДР, Чехословакия, Полша, България, Унгария и Румъния. Междувременно българските експерти следят и тенденциите в обучението на специалисти от Третия свят в противниковия лагер. В Западна Европа, САЩ и Канада за 1970 г. са обучавани 335 000 чуждестранни граждани, от които 70% също са от новоосвободените страни¹⁵. Най-предпочитаната страна е САЩ, следвана от Великобритания, Франция и ФРГ. Големият процент на обучаваните студенти в двата блока свидетелства за стремежа да се привличат хора от новоосвободените страни. Все пак в пъти по-големият брой на студенти (335 000 срещу 39 000) определено е в полза на САЩ и западния лагер и е индикация за големите възможности на частните и публичните инициативи в направлението. И двата блока провеждат активна политика за привличане на

младежи и девойки, които впоследствие биха могли да станат техни лобита в изграждащите се държави и да отстояват интересите им.

2. Българската инициатива

2.1. Създаване на Институт за чуждестранни студенти (ИЧЕ) в София и мерки за подобряване на обучението

В контекста на Студената война и политиките на суперсилите за налагане на влияние в Третия свят България се включва активно и своевременно посредством привличането на студенти. Положителна роля изиграва започналото „разведряване“ в международните отношения след смъртта на Сталин. През 50-те години заради външнополитическия завой на СССР към страните, излизащи от колониализма, България насочва вниманието си към засилване на връзките с арабските държави. Според българското ръководство историческата и географската близост са благоприятни предпоставки за извличане на взаимен интерес и са активизирани наблюденията в страните от Близкия изток и Северна Африка¹⁶. Така например популярността на НРБ в Сирия, географската близост и сходството в менталитета правят страната ни предпочитано място за обучение на сирийците. За разлика от трудното набиране на студенти за Чехословакия и ГДР, желаещите за висше образование в България са много, при това на собствени разноски¹⁷. От края на 40-те години България поддържа дипломатически отношения със страните с „народна демокрация“ в Далечния изток – Корейската народнодемократична република, Китайската народна република, Демократична република Виетнам и Монголската народна република¹⁸. Наред с общото нормализиране на отношенията между Изтока и Запада след началото на размразяването Кубинската революция съдейства и за по-активните връзки на източноевропейските страни с латиноамериканските¹⁹. В средата на 60-те години България поддържа дипломатически отношения с 20 африкански страни, с които сключва спогодби за стокообмен, за оказване на научно-техническа помощ, за изпращане на български специалисти и за изграждане на различни обекти в тях. Най-силен интерес България проявява към Нигерия, Гана, Мали, Гвинея, Танзания, Конго и др.²⁰. През 60-те години НРБ активизира политиката си за привличане на граждани от развиващите се страни и следва модела, зададен от Москва и Прага за изграждане на учебно заведение.

По примера от Съветския съюз и Чехословакия през 1963 г. в София е създадено специално учебно заведение, предназначено за нуждите на чужденците – Институт за чуждестранни студенти (ИЧС). През 1971 г. за патрон на институцията е избран египетският водач Гамал Абдел Насър²¹. Мотивът за откриването му е увеличеният поток на студенти от развиващите се страни и необходимостта от подготвително отделение по български език. Така за 1963 г. от общо 1100 студенти над половината – 617, вече са от Третия свят. Увеличаването на граждани от новоосвободените държави е характерно и за другите страни от блока. Така например за с. г. в Чехословакия от общо 3500

чуждестранни студенти, 2183 са от тях²². Превесът на граждани от развиващите се страни в България е запазен и в следващите години, например през 1979 г. от 4500 души, 2450 са от тях²³. Основният замисъл на ИЧС е курсистите да научат български език, за да могат да продължат да учат в гимназия или висше училище, по-често последното. В подготвителното отделение за тях са предвидени и курсове по физика, математика, биология, химия и други основни предмети, чрез които да изравнят общообразователното си ниво с българските си колеги и да не изостават от тях в следващата фаза на обучение. В ИЧС курсистите задължително изучават и идеологически дисциплини, за да се запознаят с обществената система на социалистическите държави. Така ИЧС освен образователни и научни има и важни идеологически функции. Освен това има съществена роля за адаптирането на чуждестранните граждани и запълването на ежедневието им с мероприятия, целящи да ги приобщят и направят приятели на НРБ. Подготвителното отделение не е задължително условие за всички чуждестранни граждани, желаещи да получат образователна степен в българско висше учебно заведение, но по-голямата част от тях преминават през него и всъщност той е първият им досег с България. Заради това и преподавателите в ИЧС имат повече отговорности: те трябва освен да образуват курсистите и да се грижат за свободното им време, да ги водят на изложби, кино, театри, екскурзии. От тях се изисква не само да са професионалисти в направленията си, но и да бъдат информирани за живота, бита и историята на студентите от съответните държави.

В подготвителното отделение следват курсисти предимно от развиващите се страни, но има и от социалистическите, западноевропейските държави, Канада и САЩ. По тази характеристика българското учебно заведение се отличава от подготвителното отделение в Университета на дружбата „П. Лумумба“, в което са приемани единствено студенти от африкански, арабски и латиноамерикански държави²⁴.

Съставът на чуждестранните граждани в България е пъстър, което е ежедневно предизвикателство за българските преподаватели. Чужденците, особено от Третия свят, са носители на култури, ценности, идеали, традиции, често далечни от българските и са предпоставка за възникване на проблеми. Именно поради това създаването на ИЧС е полезна стъпка за адаптирането и интеграцията им в обществото, посредством преодоляване на езиковата бариера и запознаването им с обществената система на НРБ.

Междувременно към българските висши учебни заведения, в които има повече чужденци, започват да функционират Деканати за чуждестранни студенти. През 60-те години се предприемат редица мерки за подобряване на обучението на чуждестранни граждани, насочени към стандартизация и централизация на приема, както и популяризиране на българската образователна система в развиващите се страни. Предвижда се поместване на материали за чуждестранните граждани и страните, от които идват, в пресата и телевизията, за да може българското общество да приеме по-лесно и гостоприемно

новодошлите²⁵. През 1968 г. е създадена Централна комисия за ръководене на работата с чуждестранните учещи, поставена под надзора на министъра на просветата. Тя е замислена като междудеомствен орган, който да координира връзките между заинтересованите организации²⁶.

Откриването на подготвителни езикови отделения и висши училища в социалистическия блок за нуждите на държавите от Третия свят би могло да се определи като навременно. В новоосвободените страни изпитват остра необходимост от инженерно-технически, селскостопански, медицински и икономически кадри, които да помогнат за изграждането на модерни държавни структури. В това отношение може да се заключи, че СССР и останалите социалистически страни избират правилния момент за изграждане на образователна система, предназначена за граждани от развиващите се страни и не изостават от другия лагер в битката за спечелването на Третия свят посредством инструментариума на „меката сила“.

2.2. Прием и предпочитани специалности

През 60-те години представителите от развиващите се страни проявяват интерес към образование в България, който се запазва и през следващите години. Така например за 1965 г. те са 1059, от които 519 са от азиатските страни, 492 от африканските и 48 – от Латинска Америка. България се нарежда на четвърто място по брой чуждестранни студенти след СССР, ГДР и Чехословакия, а след нея остават Унгария, Полша и Румъния²⁷. Това е индикация, че НРБ поддържа ползотворни контакти с тях и българското образование привлича граждани от посочените държави. Чуждестранни студенти са приемани основно като стипендианти, но има и такива на собствени разноски. Като стипендианти са приемани по няколко линии – по културни спогодби, по предложения на ЦК на БКП, ДКМС, МВнР, обществени организации, като Комитета за солидарност с народите от Азия и Африка, Комитета на българските жени, Славянски комитет и други. Предложения могат да се правят и от международни организации като ООН, ЮНЕСКО, Световната федерация на демократичната младеж, Международен студентски съюз и др. Според данни на Министерството на просветата през 1967 г. от общо 1949 чуждестранни учещи, 1450 са стипендианти, а близо три пъти по-малко (499) финансират обучението си със собствени средства²⁸.

През 60-те години, когато пристигат първите големи групи студенти, предпочитаните специалности са инженерно-технически, селскостопански и медицински. Уклонът към тях е логичен поради нуждата на новоосвободените държави основно от такива кадри за изграждането на модерни държавни структури. През тези години в държавите от Близкия изток отиват на работа много българи, което потвърждава необходимостта от специалисти за развитие на основни отрасли в икономиката на арабските държави²⁹.

За приемането на голям брой чуждестранни студенти влияние оказва и изградената мрежа от висши учебни заведения с акцент върху инженерно-техническото образование. През 60-те години са открити нови висши технически институти във Варна, Русе и Бургас, а същевременно продължават да се раз-

растват и столичните технически институти³⁰. За това, че Българската държава възприема обучението като важна част от стратегията за влияние в Третия свят свидетелства големият дял на граждани от развиващите се страни в общия състав на чуждестранните студенти. Например през 1967 г. в България пребивават общо 1949 чуждестранни граждани от 81 държави. Най-много от тях са от развиващите се страни, а разпределението е следното: Сирия – 520, Виетнам – 197, Судан – 143, Кения – 124, Ирак – 101, Куба – 74, Тунис – 29 и т.н.³¹.

Заклучение

През 60-те години на XX в. България се включва активно в процеса на предоставяне на възможности за обучение на граждани от Третия свят. Съществуващите висши учебни заведения в СССР и Чехословакия изиграват положителна роля като заимстване на модели от българска страна, материализирани в създаването на ИЧС. Същевременно изградената мрежа от висши технически училища в София и провинцията е предпоставка за предоставяне на съвременно висше образование за чуждестранни студенти. Фактор е и „разведрияването“ в международните отношения след XX конгрес на КПСС, което благоприятства разширяването на контактите между двата лагера, както и с държавите от Третия свят. Това е възможност за България да рекламира постиженията на социализма в деколонизираните държави по елегантен начин и да привлича съратници към социалистическите идеи. Надеждата, че успешната реализация на българските възпитаници в родните им страни ще окаже положително влияние за икономически, културни и научни контакти, е водещ мотив за привличането на студенти от тези държави.

БЕЛЕЖКИ / NOTES

¹ Публикацията е резултат от дейността на автора по Националната програма „Млади учени и постдокторанти“ на МОН, изпълнявана в Института за исторически изследвания при Българската академия на науките.

² Терминът „Трети свят“ се употребява по време на Студената война и се отнася за Африка, Азия и Латинска Америка. Той се използва за обозначаване на държави, които не принадлежат нито към Първия свят (развитите западни капиталистически държави), нито към Втория свят (социалистически държави). В днешно време за обозначаване на държавите от Третия свят, или развиващите се страни, се използва и терминът „Глобален юг“.

³ **Kret, A.** “We unite with knowledge”. The Peoples’ Friendship University and Soviet education for the Third World. – *Comparative Studies of South Asia, Africa, and the Middle East*, 33/2, (2013), p. 240.

⁴ Архив на КРДОПБГДСРСБНА, ф. 22, оп. 1, а. е. 100, л. 6.

⁵ Пак там, ф. 22, оп. 1, а. е. 100, л. 3.

⁶ **Tsvetkova, N.** International Education during the Cold war: Soviet Social Transformation and American Social Reproduction. – *Comparative Education Review*, 52, (2008), pp. 203–204.

⁷ *Ibid.*, p. 206.

⁸ **Самуилова, С.** Формиране и развитие на международните образователни обменни програми на САЩ през 30-те – 60-те години на XX век: цели на културната дипломатия. – Исторически преглед, 3/4, (2013), 159–185.

⁹ **Unger, C.** The United States, Decolonization, and the Education of Third World Elite. – In: Elites and Decolonization in the Twentieth Century. New York, 2011, p. 241.

¹⁰ Ibid., p. 245.

¹¹ **Kret, A.** “We unite with knowledge”. The Peoples’ Friendship University..., p. 243.

¹² **Katsakioris, C.** The Lumumba University in Moscow: higher education for a Soviet – Third World alliance 1960-91. – Journal Of Global History, 14/2, (2019), p. 282.

¹³ Ibid.

¹⁴ ЦДА, ф. 763, оп. 1, а. е. 24, л. 52.

¹⁵ Пак там.

¹⁶ **Filipova, N.** Bulgarian Temporary Labour Migration in Iraq during the 1960s and 1970s. – Bulgarian Historical Review, 1/2, (2021), p. 134.

¹⁷ **Филипова, Н.** България изгражда културни и образователни мостове със Сирия. – В: Проблеми и предизвикателства на археологическите и културно-историческите проучвания. Научна конференция с международно участие. Т. II. Пловдив, 2010, с. 323–324.

¹⁸ **Огнянов, Л.** Дипломатия на съвременна България. Шумен, 2006, с. 117.

¹⁹ **Баева, И.** Латинска Америка в източноевропейската политика след Втората световна война. – В: Източна Европа и Латинска Америка: Сборник от международна конференция. София, 2017, с. 33.

²⁰ **Огнянов, Л.** Дипломатия..., с. 211.

²¹ **Бонева, Г.** Роля и функции на Института за чуждестранни студенти в София през 60-те и първата половина на 70-те години на XX в. – Исторически преглед, 4, (2021), с. 120–139.

²² **Holeckova, M.** The University of 17 November in Prague: Students from Third World countries in Czechoslovakia, 1961–1974. – Cahiers du Monde Russe, 63/3–4, (2022), p. 650.

²³ Архив на КРДОПБГДСРСБНА, ф. 22, оп. 1, а.е. 100, л. 6. Трябва да се има предвид, че през периода на социализма студентите от Виетнам, Монголия, Куба и Корея са отнасяни не към страните от Третия свят, а към социалистическите, което означава, че от днешна гледна точка учещите от развиващите се страни са повече.

²⁴ **Katsakioris, C.** The Lumumba University in Moscow..., p. 288.

²⁵ ЦДА, ф. 1Б, оп. 6, а. е. 5092, л. 43.

²⁶ ЦДА, ф. 517, оп. 2, а. е. 112, л. 106.

²⁷ **Hilger, A.** Building a Socialist Elite? – Khrushchev’s Soviet Union and Elite Formation in India. – In: Decolonization in the Twentieth Century. New York, 2011, p. 266.

²⁸ ЦДА, ф. 142, оп. 2С, а.е. 61, л. 15.

²⁹ **Филипова, Н.** Българските специалисти в Тунис в българската външноикономическа стратегия след Втората световна война. – Известия – Регионален исторически музей Габрово, VI, (2018), с.185–195; **Филипова, Н.** Временни трудови миграции на българи в Либия през 70-те години. – Население, 5, (2019), с. 824–839; **Filipova, N.** Bulgarian Temporary Labour Migration in Iraq during the 1960s and 1970s. – Bulgarian Historical Review, 1/2, (2021), p. 130–157; **Filipova, N.** Bulgarian Traces in Syria. The Beginning. – Bulgarian Historical Review, 3/4, (2022), p. 210–230.

³⁰ **Марчева, И.** Политиката за стопанска модернизация в България по време на Студената война. Пловдив, 2016, с. 302–303.

³¹ ЦДА, ф. 142, оп. 2С, а .е. 61, л. 15.

ЛИТЕРАТУРА/ REFERENCES

Архив на Комисия за разкриване на документи и за обявяване на принадлежност на български граждани към Държавна сигурност и разузнавателните служби на Българската народна армия (АКРДОПБГДСРСБНА), ф. 22. [Arhiv na Komisia za razkrivane na dokumenti i za obyaviavane na prinadlezhnost na balgarski grazhdani kam Durzhavna sigurnost i razuznavatelnye sluzhbi na Balgarskata narodna armia (AKRDOP-BGDSRSBNA), f. 22].

Централен държавен архив (ЦДА), ф. 763; 1Б; 517; 142. [Tsentralen Darzhaven Arhiv (TsDA), f. 763; 1B; 517; 142].

Баева, И. Латинска Америка в източноевропейската политика след Втората световна война. – В: Източна Европа и Латинска Америка: Сборник от международна конференция. София, 2017, 29–46. [Baeva, I. Latinska Amerika v iztochnoevropeyskata politika sled Vtorata svetovna voyna: Sbornik ot mezhhdunarodna konferentsia. Sofia, 2017, 29–46].

Бонева, Г. Роля и функции на Института за чуждестранни студенти в София през 60-те и първата половина на 70-те години на XX в. – Исторически преглед, 4, (2021), 120–139. [Boneva, G. Rolia i funktsii na Instituta za chuzhdestranni studenti v Sofia prez 60-te i parvata polovina na 70-te godini na XX v. – Istoricheski pregled, 4, (2021), 120–139].

Марчева, И. Политиката за стопанска модернизация в България по време на Студената война. Пловдив, 2016. [Marcheva, I. Politikata za stopanska modernizatsia v Bulgaria po vreme na Studenata voyna. Plovdiv, 2016].

Огнянов, Л. Дипломация на съвременна България. Шумен, 2006. [Ognqnov, L. Diplomatsia na savremenna Bulgaria. Shumen, 2006].

Самуилова, С. Формиране и развитие на международните образователни обменни програми на САЩ през 30-те – 60-те години на XX век: цели на културната дипломация. – Исторически преглед, 3/4, (2013), 159–185. [Samuilova, S. Formirane i razvitie na mezhhdunarodnite obrazovatelni obmenni program na SASHT prez 30-te – 60-te godini na XX vek: tseli na kulturnata diplomatsia. – Istoricheski pregled, 3/4, (2013), 159–185].

Филипова, Н. България изгражда културни и образователни мостове със Сирия. – В: Проблеми и предизвикателства на археологическите и културно-историческите проучвания. Научна конференция с международно участие. Т. II. Пловдив, 2010, 320–331. [Filipova, N. Bulgaria izgrazhda kulturni i obrazovatelni mostove sas Siria. – V: Problemi i predizvikelstva na arheologicheskite i kulturno-istoricheskite prouchvania. Nauchna konferentsia s mezhhdunarodno uchashtie. T. II, Plovdiv, 2010, 320–331].

Филипова, Н. Българските специалисти в Тунис в българската външноикономическа стратегия след Втората световна война. – Известия – Регионален исторически музей Габрово, VI, (2018), 185–195. [Filipova, N. Balgarskite spetsialisti v Tunis v balgarskata vunshnoikononicheska strategia sled Vtorata svetovna voyna. – Izvestia – Regionalen istoricheski muzey Gabrovo, VI, (2018), 185–195].

Филипова, Н. Временни трудови миграции на българи в Либия през 70-те години. – Население, 5, (2019), 824–839. [**Filipova, N.** Vremenni trudovi migratsii na balgari v Libia prez 70-te godini. – Naselenie, 5, (2019), 824–839].

Filipova, N. Bulgarian Temporary Labour Migration in Iraq during the 1960s and 1970s. – Bulgarian Historical Review, 1/2, (2021), 130–157.

Filipova, N. Bulgarian Traces in Syria. The Beginning. – Bulgarian Historical Review, 3/4, (2022), 210–230.

Hilger, A. Building a Socialist Elite? – Khrushchev's Soviet Union and Elite Formation in India. – In: Decolonization in the Twentieth Century. New York, 2011, 262–287.

Holeckova, M. The University of 17 November in Prague: Students from Third World countries in Czechoslovakia, 1961-74. – Cahiers du Monde Russe, 63/3-4, (2022), 647–668.

Katsakioris, C. The Lumumba University in Moscow: higher education for a Soviet – Third World alliance 1960-91. – Journal Of Global History, 14/2, (2019), 281–300.

Kret, A. “We unite with knowledge”. The Peoples' Friendship University and Soviet education for the Third World. – Comparative Studies of South Asia, Africa, and the Middle East, 33/2, (2013), 281–300.

Tsvetkova, N. International Education during the Cold war: Soviet Social Transformation and American Social Reproduction. – Comparative Education Review 52, (2008), 199–217.

Unger, C. The United States, Decolonization, and the Education of Third World Elite. – In: Elites and Decolonization in the Twentieth Century. New York, 2011, 241–262.

СЪКРАЩЕНИЯ / ABBREVIATIONS

ЦДА – Централен държавен архив

АКРДОПБГДСРСБНА – Архив на Комисия за разкриване на документи и за обявяване на принадлежност на български граждани към Държавна сигурност и разузнавателните служби на Българската народна армия